

СЪДИЯТА – ВИСОК ПРОФЕСИОНАЛИСТ, НО И ДОБЪР ЧОВЕК

Пенчо Пенев
5 март 2019 г.

Да започнем с нещо, което го няма в книгата:¹ как се ориентирахте към правото?

Завърших с отличие Кюстендилската гимназия. Баща ми е адвокат, един от изтъкнатите кюстендилски адвокати. Той има богата биография не само като адвокат, но и като виден деятел на кооперативното движение. Имам предвид кооперативното движение в стария му вид.

Преди ТКЗС?

Не ТКЗС, не ЦКС, а Общия съюз на българските земеделски кооперации. Баща ми има много бурен живот. Той е ляв земеделец, пладненец. Ръководителите на земеделския съюз “Пладне” са Г.М.Димитров, а след това – Никола Петков. За тази втора част от кооперативната му дейност, особено около и след 9-ти септември, аз научих много късно. Ще ви кажа защо. Майка ми написа спомени и там има отразени неща за неговия живот, но за периода 1945-1947 г. няма нито дума.

А тя каква беше по професия?

Майка ми е учителка.

Жените не пишат често спомени и дневници, затова питам.

Прекрасна книга – не само защото ми е майка, тя имаше дарба да пише. Тази книга, вероятно и с някои мои спомени, сигурно ще издам, защото тя говори за един стар бит, стари отношения, позабравени, но много интересни, живи, много истински.

Та, аз съм късно дете, аз съм роден 47-ма година – а баща ми е раждан 1906-та, на 41 години е бил, когато съм се родил – след като тия бурни времена са отминали. Затова и нищо не знаех за последната част от дейността му тогава. Ще ви кажа накратко: преди 9-ти септември той е ляв земеделец, пладненец, и ръководи кооперативното движение основно в кюстендилския регион. Но много бързо става величина от национален мащаб в кооперативното движение и в края на 30-те години става заместник-председател на Управителния съвет на Общия съюз на българските земеделски кооперации. През 1939 г. със заповед на Никола Габровски, тогава министър на вътрешните работи, Управителният съвет е разтурен и е назначен казионен, който е верен на властта. Същевременно адвокатската кантора на баща ми е била средище на земеделци и той е заподозрян за конспирация – уж кантората му била използвана за подготовка на провокации. Нищо такова няма. Тя е била наистина средище на прогресивни земеделци, но никаква подривна дейност няма. Въпреки това го арестуват, него и чичо ми Никола Пенев, баща на актьора Владимир Пенев. Арестуват ги, прекарват ги през целия град с пушки и две седмици в Дирекция на полицията го държат в единична килия, мъчат го да признае нещо, което не се е случило. И понеже никой не може да признае нещо, което го няма, няма доказателства,

¹ Пенчо Пенев, *Съдебната власт в България 1989-2014 г.* София: Сиби 2014.

пускат го малтретиран по всички полицейски правила. През 1939 г. след отстраняването от поста зам.-председател на УС на ОСБЗК пак със заповед на Никола Габровски е интрениран в Несебър, за да не може да вземе участие в изборите за Народно събрание от името на БЗНС „Пладне“. Стои там докато мине кампанията по изборите. През 1943 г., когато профашистките сили ожесточават репресиите, го изпращат в черна рота в Левуново, което си е истински концлагер. Пускат го след 10 месеца тежко болен от малария. Същевременно фигурира в полицейските списъци за ликвидиране при извънредни обстоятелства, виждал съм ги. Той е в два списъка на видно място.

Когато на 9-ти септември се установява новата власт, в Отечествения фронт са заедно комунисти и земеделци. Но, когато комунистите започват чистките, той вдига един скандал – това го има записано в протоколите на ОФ в Кюстендил – против това, да бъдат ликвидирани много “врагове на народа” без съд и присъда. В знак на протест баща ми си тръгва и никога не се връща в ОФ. За това пише историкът Денчо Митев, началник на архива в Кюстендил, след 10 ноември 1989 г. През м. октомври 1944 г. Никола Петков, като министър в правителството на ОФ, праща колата си да го вземе от Кюстендил и да го докара в София, за да оглави Общия съюз на българските земеделски кооперации – това свидетелства Николай Георгиев в книгата си „Години на велик прелом“. Така че след 9-ти септември моят баща става първия председател на Общия съюз на българските земеделски кооперации. Това е една стопанска единица, изключително важна за България. Много отрасли са в разруха. Това е единствената жизнена стопанска организация, която спомага за изхранването на България. Тя обединява всички взаимоспомагателни кооперации в страната, които улесняват труда на средния и дребен земеделски производител: закупуване на машини, посевни материали, провеждане на агротехнически мероприятия, изгодно кредитиране. Това са тези кооперации – истински доброволни сдружения. Самият съюз е мощна организация с над 400 души служители, колкото едно голямо тогавашно министерство. Баща ми става ръководител на този съюз и е такъв до октомври 1946 г., когато голямата част от БЗНС се отделя в опозиция начело с Никола Петков. Той е в тази част – елиминиран е от „здравите сили“ на БКП и казионното БЗНС начело с Георги Трайков. За периода, в който баща ми е минал в опозиция, научих много късно, чак през 1998 г. от Денчо Митев, за когото споменах. В семейството ми за този период не се е говорило никога. А и баща ми почина през 1971 г.

Доколкото зная, кооперативното движение е било много влиятелно сред населението?

Изключително влиятелно. Да не забравяме, че по това време селското население в България е преобладаващо. Затова няколко пъти са искали да отстранят баща ми от кооперативното движение в Кюстендил. Денчо Митев в една статия цитира донесението на полицейския началник: “Стоян Пенев има такова влияние сред населението по линия на кооперативното движение, че не знам какво ще се случи, ако бъде отстранен.” И не го махат. Но е ходил по селата, за да организира – няма превоз, пътища, файтон някъде, ако има... Много, много усилия.

През октомври 1946 г., за да отстранят от кооперативното движение опозиционната част на БЗНС, измислят формулата с Централния кооперативен съюз,

който обединява всички кооперативни организации. Най-мощната, най-голямата измежду тях е Общият съюз на българските земеделски кооперации. Има още няколко дребни: ловно-рибарски, занаятчийски, по браншове. Всичките ги обединяват в ЦКС и така на практика ликвидират Общия съюз на българските земеделски кооперации. Баща ми се връща и адвокатства в Кюстендил. Колко разочарование, колко горчилка му е донесло всичко това... Той се бори за демокрация, която да дойде на 9-ти септември, а след това изживява това разочарование. Оттегля се, не се занимава с политика повече. В къщи са идвали земеделци от София главно, които са били като него. Петър Сърбински е идвал, идвал е Иван Бояджиев, зет на Стамболийски, адвокатът Йордан Кукуров и др. Само съм дочувал и знам за влиянието му, но въкъщи на тая тема не се говореше. Когато ликвидират Никола Петков през 1947 г., моят баща е притиснат и публикува в местния вестник, че преставя да се занимава с политика. Но какво друго е можел да направи – аз съм бил бебе на два месеца, сестра ми на седем годинки, майка ми без работа. Къде да ходи, в Белене ли, какво да прави? Така че напълно го разбирам и даже съм му благодарен, че не е проявил никакъв, как да кажа... курназлък ли, как да го нарече човек... Но разочарованието му е било много голямо. Въпреки това продължаваше да бъде човек с изключително влияние в Кюстендил и в областта. Но горчилка е била голяма. Малтретиран е, и то жестоко, преди 9-ти в борба за демокрация и свободни кооперации, а след това е разочарован и отстранен.

Психическият тормоз не е по-лек от физическия.

Така е: 1961 г. баща ми получи първия удар, пенсионира се по болест в 1963 г. и през 1971 г. си отиде. А и още нещо, след 9-ти септември има някакво съкращение на адвокати. И в първата група, която ще съкращават, е той. Мисля, 1948-49 г. И кое го спасява? Спасява го това, че преписката идва в София, където член на комисията, която прави съкращенията, е Стефан Величков, комунист, приятел на баща ми. Заедно са работили преди 9-ти, за да си отиде авторитарната власт. Той казал: “А бе, хора, дотам ли я докарахме такива хора да съкращаваме?!” А самият Стефан Величков беше доста години председател на Софийския градски съд, след това известно време беше председател на Върховния държавен арбитраж. Много авторитетен юрист. Та той спасява баща ми. На всичкото отгоре щеше да остане и без прехраната си. Баща ми и Стефан Величков останаха големи приятели до края. Спомням си, че няколко пъти той идваше със съпругата си в Кюстендил, за да го видят, когато вече беше на легло. Така че той има много трудна съдба – живот, изпълнен с идеали, с мечти, които в крайна сметка крушират.

Иначе въкъщи имаше изключителна атмосфера... как да кажа, интелектуална атмосфера. Родителите ми бяха четящи хора. На младини баща ми се е увличал по толстоизма, оттам идва и любовта към кооперативното движение. Много книги, аз така съм възпитан – моето детство, юношество, целият ми живот е минал сред книги – благодарение на семейната среда. Не съм чул баща ми като адвокат в съдебната зала, защото разликата ни е голяма. Той се пенсионира по болест, когато аз вече можех да отида да го слушам. Но, идвали са въкъщи клиенти, виждах отношенията, виждах помощта, виждах с какво се занимава един адвокат и поначало имах такава ориентация.

Значи, вие сте наследствен юрист. И наследствен левичар.

Левичар да, може да се каже донякъде, защото той, явно за да ме предпази, никога не си позволи да сподели тези свои големи разочарования: нито принадлежността към опозицията, нито това крушение на Общия съюз на българските земеделски кооперации. Не се говореше на тая тема. Иначе, аз станах член на БКП, 1980 г. Възниква въпросът щях ли да стана, ако знаех тези неща. По-скоро бих казал не. Защото това със сигурност щеше да ми създаде вътрешен дискомфорт, меко казано. Човекът, който се е борил толкова много за идеала и за новото време... Някой ще каже, ама срещу какво се е борил, като не е имало фашизъм, а сега все едно сме в капитализма. Не е точно така. Защото, ако не е имало чист фашизъм, имало е профашизъм. Ние влизаме в Тристранния пакт, приемаме Закона за защита на държавата, Закона за защита на нацията, суспендира се Търновската конституция, забраняват се партиите... Демократичен жест ли е с една заповед да изхвърлиш демократично избран управителен съвет и да си сложиш удобни хора?! Да го отстраниш да не участва в изборите. Бой в Дирекция на полицията, изпращане в концлагер и т.н. От една страна, това – да. От друга обаче, събитията около 9-ти септември: когато идват новите и се вижда, че са в някои отношения по-ожесточени, по-безскрупулни от предишните, това е едно огромно разочарование.

Та, за 80-та година. Бях на 33 години като станах член на БКП. Бях вече съдия, и то съдия със 7-8 години стаж. Не съм имал кариеристични подбуди. Тогава се ставаше член на БКП по няколко причини. Едната беше чисто опортюнистична – да си улесниш кариерата, да се чувстваш по-комфортно; другата – ако можеш, отвърте нещо да промениш...

Идеалистичната подбуда.

Да, така. И третата – тези, които са си твърдолинейни, които, така да се каже, наследствено го имат това. Аз мисля, че бях от втората категория. Не можеше и никой не вярваше, че ще може по някакъв друг начин да стане промяна, освен вътрешна. Което, общо взето, донякъде и стана. Защото няма какво да се лъжем: ако не беше тая перестроечна вълна, ако не беше *Огоньок*, ако не беше *Литературная газета* и т.н.... После, има и нещо друго. През 80-те години, така поне казват, е имало към един милион членове на БКП. Като махнеш децата и юношите, това е една четвърт от населението. И когато ти правиш тази партия една партия от такъв тип...

Вече става масова.

Тя става масова, аморфна и вече не прилича на такова образувание – твърдо и догматично, каквато е била в началото. Тя сама си подготвя... Ето, ние бяхме съдии, изключително критично настроени към тогавашното ръководство. Аз съм го описал в книгата: ваденето от Съдебната палата, отношението към правосъдието като към някаква услуга на гражданите, вземането на палатите в цялата страна, вземането на колите... На всичкото отгоре, държаха ни на заплати, които не съответстваха на отговорностите на длъжността, която изпълнявахме. Затова, като станах министър на правосъдието в 1990 г., аз поставих три условия: първо, заплатите; второ, сградите и трето – колите. За да се върне престижът на тая професия. За да се разбере, че това досега са били големи глупости. И започна – Румен Ненков беше главен секретар на министерството, после стана Начко Начев – тичаха, събираха документи, писаха обосновки за връщане на имоти, излезе постановление на Министерския съвет за

върщане на Съдебната палата в София, после за палатите в Сливен, Враца, Русе и на още много места.

Мисля, че и в Стара Загора съдебната палата е била сграда на Окръжния комитет на БКП?

Те повечето бяха иззети от партийни централи. Всичко това трябваше да се върне. Повишиха се заплатите, и то сериозно. И какво да ви кажа: това съзнание, че може само отвътре нещо да се промени, беше един от мотивите да стана партиен член и мисля, че го доказах в практиката след това. Защото името ми е свързано и с новото демократично законодателство след 10-ти ноември.

Да ви питам: как изобщо ви приеха в БКП с този баща? Защото всички знаем, че проучванията са стигали до девето коляно.

Ще ви кажа. Имаше някаква линия за масовизиране на партията. Преди това излезе постановление за удостояване на хора, които са се борили преди 9-ти септември, със званието “активни борци против фашизма”. Баща ми подаде заявление и просто нямаше никакъв начин да му бъде отказано, защото отговаряше на всички условия. И беше признат и то с висока категория. Вероятно и тогава е имал вътрешна борба, но добре, че го направи, защото това дава една сигурност. Впрочем навсякъде по света борците против фашизма и авторитаризма получиха признание – например в Белгия, Франция, Англия и т.н. и в това няма нищо нередно или осъдително, напротив. Нередно бе децата да получат някакви привилегии – нито аз, нито сестра ми сме ползвали такава привилегия за влизането си в университета. Сестра ми също беше юрист. Тя почина. Беше много добър юрист, но нямаше възможност да се развие, защото... семейни задължения. Така че никаква привилегия не сме ползвали. Но за приемането в БКП директивата беше децата на активните борци да се приемат без проучване. След това, аз вече бях ръководител на Наказателна колегия на Софийския районен съд, който е с ранг на окръжен съд. Не бях кой да е. Така че, явно са искали да ме привлекат, предполагам. Подадох заявление и така.

След това, когато стана перестройката, 1985-86 г. ме направиха партиен секретар на Министерство на правосъдието – като ново лице – бях от две години ръководител на направление „Правни проблеми на СИВ“. Аз не желяех, защото това означаваше, че плюс всичките мои служебни задължения, трябва да се занимавам и с това. Не исках, но няма как. Има обстоятелства, с които не можеш да се пребориш. Но ще Ви кажа нещо, което съм запомнил. Избират ме за партиен секретар и ме кани министър Светла Даскалова, която не е партиен член, тя е от БЗНС. Отивам там да се представя вече и в новото ми качество. И знаете ли какво ми казва: “Много се радвам, че вие станяхте партиен секретар. Защото партийният секретар трябва да бъде преди всичко добър човек.” Мъдрата Светла Даскалова. Истината е, че докато бях партиен секретар, абсолютно никой не може да каже, че съм навредил, че съм злепоставил някого, напротив – помогнал съм на много хора, дори кадрово, когато са правили чисто житейски грешки, на които се гледаше с лошо око: семейни неща, битови и прочее. Винаги съм защитавал колегите, винаги. И няма да има нито един човек, който да каже лошо за мен от този период. Но и времената вече бяха други и промяната стана много бързо след това.

Това вероятно е една от причините към мен да се насочат тези реформаторски, или както щете ги наречете, сили в БСП. Защото те са – слагам и себе си в това число – един от факторите да стане промяната. Най-важният фактор разбира се бе новата ситуация в света и отпускането на оная стагнираща и жестока хватка, в която Съветският съюз и КПСС държаха всички. Видя се, че системата е непригодна, че не става, че на всичкото отгоре е нехуманна. Както и да е. Искам да кажа, че тази роля на министър я приех като един дълг и отговорност да направя нещо за колегите и за съсловието. И за страната, ако щете – по-бързо да отиде на демократични релси.

Тогава министертването не е било за слава; било е труд и борба? Наливали сте основи.

Отговорност. Наливаха се основи, да и то в една много тежка обстановка. На хората им беше с основание дошло до гуша и искаха много бърза промяна. Как да кажа, тежки времена бяха. Не само политическа конфронтация, но имаше едно настървение, трупано през годините, което тогава избухна. Да не забравяме, че аз четири месеца бях министър на вътрешните работи. Точно след палежа на партийния дом. Най-трудното и опасно време.

Август 90-та, ако добре си спомням?

След палежа нямаше титуляр-министър на вътрешните работи. Имаше временно изпълняващ длъжността, тъй като генерал Атанас Семерджиев беше станал вице-президент и нямаше избран на негово място. И след тия събития трябваше веднага да се назначи. Аз бях министър на правосъдието. Събират се при президента Желю Желев – това ми го каза Андрей Луканов по-късно – защото той не може сам да разпорежи такава смяна. Това трябва да стане с указ на президента, който после да бъде одобрен от Великото народно събрание. Това е важна промяна в състава на Министерския съвет.

И може би най-горещият стол в правителството тогава?

Определено. Супергорещият стол. Събират се при президента Желев с представители на опозицията и почват да коментират кандидатури. Единствената кандидатура, около която има съгласие – разбира се, в рамките на еднопартийното управление на Луканов – се оказва моята. Моята фигура е консенсусна. Разбират се, президентът издава указ, Великото народно събрание гласува и аз от министър на правосъдието отидох в Министерството на вътрешните работи. Декември месец правителството падна, след всички тия стачки и т.н. През тези месеци аз съм водил изключително тежки разговори с всички политически сили, включително с БСП, за да се успокоява обстановката и да не се стигне до проливане на кръв. Организирахме непрекъснати охранителни мероприятия, даваше се отпор на хулигански прояви и провокации, без да се употребяват непропорционално сили и средства. Беше изключително трудно. Това не бяха масата членове и симпатизанти на СДС. Имаше една прослойка, много от тях криминално проявени, които бяха излезли на улицата с цел провокиране на размирици и безчинства. Така че ние, специално аз като министър и цялото министерство, не позволихме да се стигне до това.

След това обаче, след като падна правителството на Андрей Луканов, какво стана? Не знам в българската политическа история дали има случай министър на вътрешните работи, след като бъде свалено правителството, да влезе в следващото, и то

като министър на правосъдието. Това е оценката за мен. Че всички го приеха като нещо напълно нормално. А след това, мерейки рейтингите, най-висок рейтинг в новото правителство имахме аз и министър Черноземски.

Министърът на здравеопазването?

Да. Това за мен е висока оценка. Да не забравяме и това, че новото коалиционно правителство бе гласувано от Великото народно събрание, а то беше не само според мен, но и според много изследователи, интелектуално най-високо издигнатият парламент в българската история: Валери Петров, Азаря Поликаров, Николай Тодоров, Добрин Спасов, Борис Димовски – от едната страна, а от другата страна: Георги Баев, Георги Мишев, Йосиф Петров, Вили Цанков, Александър Чирков и много още други.

Съгласявам се. И, струва ми се, най-свободен от лобистки интереси.

Да, и това. Там никой не се интересуваше от някакви кой знае какви партийни съображения и заповеди – става и си казва каквото мисли. И общо взето, това е за мен признанието, че работата ми в първите две правителства на Луканов не е останала незабелязана, не е останала неоченена. В коалиционното правителство на Димитър Попов аз влизам без никакво оспорване, даже в един от вариантите съм бил спряган пак за министър на вътрешните работи. Тогава се предлага да ми се сложи зам. министър от СДС и наблюдаващ вицепремиер пак от СДС. И Димитър Луджев казал, оставете ги тия работи, министърът на вътрешните работи си е самостоятелна фигура и не може по тоя начин да се оказва въздействие. И си е прав до голяма степен. Както и да е, не съжалявам, аз там не съм толкова в свои води, колкото в правосъдието. Стократно ми е по-спокойно и си познавам материята в правосъдието.

И така. Когато се прие Конституцията, когато се приеха много важни закони, аз бях министър на правосъдието.

Но вие бяхте и депутат в един период?

През цялото време бях депутат във Великото народно събрание. Тогава можеше, Конституцията позволяваше да се съвместява депутатството с министерския пост. Отделно от това съм взел много дейно участие в създаването на Конституцията, целия тоя процес. Отделно от това съм съвносител на Закона за Конституционния съд, Закона за Висшия съдебен съвет, по мое предложение се наложи мораториум върху изпълнението на смъртното наказание. Във всички сфери на правосъдието има ново законодателство, в което министерството вземаше много дейно участие. Прие се нов закон за адвокатурата. Преди беше указ, защото адвокатите бяха недолюбвани и регулацията беше на по-ниско ниво – указ, а не закон, което само по себе си беше едно пренебрежително отношение. Цялото икономическо законодателство мина през Министерството на правосъдието, съгласувахе се с министерството. Отделно – възстановяването на имената. Целият съдийски корпус се вдигна да възстановява по съдебен ред. Министерството организира командироването и всички съдии се отзоваха.

Да, това го пише в книгата. И то доброволно! Много впечатляващо.

Да, доброволно. За да видите тази чистка сред съдиите по-късно колко нямаше основание. Хората жадуваха за демокрация, свобода, за нов тип правосъдие. И тогава маса състави отиваха по смесените региони, за да правораздават на пункт, за да може по-бързо по съдебен ред да се върнат имената.

Но въпреки това май не успяха да завършат и след това се прие административна процедура?

Не. Историята е следната: много работа свършиха, но това беше едно от основните политически искания на ДПС. ДПС искаше така, както преименуването е станало по административен ред, и връщането на имената също да бъде по административен ред.

Защо? Каква е логиката?

Ами, бързина и – да си го кажем – някой да не се разколебае може би. Защото съдебната процедура е все пак: двама свидетели, процедура по-тромава и бавна. Но, от друга страна пък, съдебната процедура дава по-силни гаранции. Така или иначе, чисто политически се прие това решение, но съдът почти си беше свършил работата. Аз като министър съм ходил и съм наблюдавал как действат съдебните състави в Долни Воден, Горни Воден и т.н. – в райони с преобладаващо турско население. И като отида, виждам, че в заседателния ден има опашки за възстановяване. И хората работят: няма събота, няма неделя – дига се, взема влака и отива да върши тая работа. Друго нещо, поставя се въпросът защо изведнъж правосъдието влезе в ступор, в трудни времена.

И преди 89-та не са били лесни. Беше ми много интересен вашият анализ в книгата. Там посочвате в кои сфери правораздаването не е било зависимо от политически и идеологически мотиви и къде е имало пряка намеса – като случаят с отстраняването на Илия Байчев, тогавашен председател на Софийския градски съд, по делото Тексим и делата в Златица и Пирдоп.

Ще ви кажа, но да проследим моето съдийско развитие и ще стигнем до това.

Добре, тогава да се върнем на студентството ви. Вие влизате в университета средата на 60-те години...

Тук има една подробност. Аз често правя нещата по по-трудния начин. Всъщност първо влязох не в университета, а в Химикотехнологическия институт. Защото тогава, ако следваш хуманитарна специалност, трябваше първо да ходиш войник, да си отслужил. А ако следваш инженерна специалност, можеше да кандидатстваш, а после се съкращава малко службата – вместо две години, една и половина. И аз тогава, въпреки че ме влечеше правото, си казах, ще го завърша после задочно. Това е малко хлапашки акъл, тийнейджърска работа – да не ходя в казармата. Две години съм бил в ХТИ и да ви кажа, не съм късан на изпит.

Ама това са най-трудните години: математики, общообразователни предмети...

Това са висшите математики, неорганична химия, аналитична химия, физикохимия, съпромат и т.н. Фактически две години аз имам пълни там като на втората година промених закона и казват: всички могат да кандидатстват навсякъде, без значение хуманитарна специалност или не. Тогава в закона имаше такова положение, че при съгласие на двамата декани, можеш да се прехвърлиш от един факултет в друг. Изискването беше да имаш успех не по-малък от 4,50 към края на годината. Тоест, да не се местиш поради слаб успех. Тогава прехвърлянето ми стана от ХТИ, където имах четири семестъра, в право. По същия начин се прехвърли Огнян Герджиков и още 10-15 човека, такива като мен, почнали по погрешка на друго място. Прехвърлих се право, баща ми ме подкрепи, а беше вече пенсионер по болест, майка ми

ме подкрепи също. Тогава аз, за да не тежа на родителите си – и повечето като мен също така направиха – взехме две години за една. Не ходехме на упражнения, или ходехме, специално аз ходех само на няколко избрани, които много харесвах: наказателно право, гражданско право. Иначе, през 15-20 дни се явях на изпит.

Не ви ли признаха поне история на БКП, история на КПСС?!

Да, идеологическите ги признаха. Три изпита може би. Но първи и втори курс ги взех за една година. Тогава имаше професори, които не пишеха повече от 4, ако не си му бил на лекциите и на упражненията. А ние се явяхме на изпити през около две седмици, за да наваксаме първата година! Та затова тогава успехът ми беше малко шарен. А имаше и куриоз, един от професорите заспа на изпита. Васил Захариев, който партизанин ли е бил, не знам какъв е бил и поради тия му заслуги – професор, и то не на какво да е, а по теория на държавата и правото.

Фундаментална дисциплина!

Фундаментална дисциплина, и къде ще го сравняваш него с един Цеко Торбов, който, мисля, преди това я е чел. Та, той заспа на изпита. Аз спрях да говоря и той се пробуди. Като говоря, това му действа приспивно. Като млъкнах, се пробуди и каза: “Аха, продължете.” – “Ами аз свърших.” Не знам какво ми каза след това и ми написа тройка. Това е единствената ми тройка въобще в следването. А теория на държавата и правото е моята дисциплина! Имах подготовка извън това, което в правото се учи! Както и да е, няхах време да се явявам на повишаване, а пък да се оплаквам... Но след това, трети и четвърти курс, основните дисциплини, материалното право, процесуалното право – само тук-там пет, всичко е шест. А на изпит съм получавал предложение да работя към катедра и то не от кого да е, а от проф. Владимир Кутиков. След изпита той ме помоли да остана и тогава ми направи това предложение.

Страхотно признание...

Да, той беше един от най-големите авторитети в международното право. Аз тогава се заврях в библиотеката в четвърти курс и прочудирах едни трудове на Волф по международно частно право по препоръка на проф. Кутиков. Но времето разми малко тази работа, казарма след завършването и пр. и в крайна сметка се върнах към другата си стара любов, гражданското право. Отделно от това през цялото време – втори, трети и четвърти курс – бях в кръжока по гражданско право. Кръжокът по гражданско право във втори и трети курс се ръководеше от проф. Витали Таджер...

Друга звезда!

... а в четвърти курс – от проф. Живко Сталев! Представете ли си какво нещо: кръжок по гражданско право, който да ти води корифеят на материалното право проф. Таджер и корифеят на процесуалното право – и не само! – енциклопедистът проф. Сталев! Тогава написах в рамките на кръжока, една работа “Вещното право на строеж”. Проф. Живко Сталев я оцени много високо и предложи да я публикувам в Годишника на Софийския университет, където имаше отделена една кола за публикация на студент. (*Донася ръкописа с подробни бележки и рецензия “70 % жизнена”.*) И значи, той предлага да кандидатствам за тая квота. Тогава бяхме в един курс с Атанас Железчев, подпредседател на Народното събрание едно-две събрания след Великото народно събрание. Той е от БЗНС на Анастасия Мозер, сега БЗНС на Николай Ненчев, военния министър. Ние сме състуденти. Той земеделец и разбира се, аз му

симпатизирам, защото моят баща е земеделец, без да знам тия подробности, които ви разказах. Наско Железчев беше лежал в затвор поради създаване на земсистка група в Сливенско. След време – защо ви казвам, че това бяха години, в които хватката се беше поотпуснала – разрешили са му да следва. Всичко се знаеше, знаеше се и кой от колегите ми го следи.

Ченгето в курса?!

Именно. Не съм напълно сигурен, но подозирам един от колегите. Той се правеше на приятел с него, за да има контакт. През цялото време си го следяха Наско. Та тогава Наско Железчев беше в кръжока на друг корифей, проф. Михаил Андреев по римско право и беше написал една студия за законите за трудовата повинност по времето на Александър Стамболийски – нещо, което си му е на сърцето. Хубава работа беше и Наско искаше с нея да пробие. Срещаме се и ми казва: “Виж какво, знам, че моята работа няма да е конкурентна на твоята,” – предполагам, най-малкото защото е историческа, а не чисто правна – “но това ми е единственият шанс да остана в София на научна работа, ако прокарам моята работа в студентската кола.” Казах му: “Наско, отгук-нататък считай, че нямаш конкуренция за студентската кола. Дано да имаш успех.” Както и да е, история. Искам да кажа само, че имах научни интереси като студент – основно в гражданското, а за малко и в международното частно право.

Вие говорите за научни интереси, но за вашите колеги тогава коя реализация беше най-желана, най-престижна?

Не знам, аз ще ви кажа за мен. Мога да ви кажа къде се взимаха най-много пари. Това бяха длъжностите на юрисконсулти в големи стопански обединения и външнотърговски организации, също и в МВР. За мен най-престижната винаги е била съдийската професия. И тя беше престижна, въпреки че беше ниско платена.

Каква е моята история нататък. Дипломирах се с висок успех от следването, около пет. Първи-втори курс малко ми го снижи. Но тогава се отдаваше по-голямо значение на държавните изпити. А държавните изпити само аз и още една колежка взехме с отличен и по гражданскоправни науки, и по наказателноправни науки. Бяха тежки изпити – писмен и устен. Две шестици от държавните изпити. И като събереш трите оценки, получаваш средно аритметично, оценката, която се гледа за разпределението. И на разпределението аз имах избор поради висок успех. Тогава обявиха едно адвокатско и едно младши-съдийско място в София. Аз съм от провинцията и искам да остана в София. Меката на правото е София, това е. Кандидатствах за младши-съдийското място и нямаш конкуренция, защото по успех имам право на избор. И така станах съдия. Другото беше в адвокатурата. Аз съм бил и адвокат 6-7 години, но адвокатската работа изисква по-друг темперамент, по-друг тип отношение. Тя е не по-малко трудна. Трудна професия е, знам и от баща ми, а и аз съм я изпитал на гърба си.

Но, станах младши съдия в Софийския окръжен съд поради отличния си успех. Там стоя няколко месеца, отивам в казармата, изкарвам там година и нещо и се връщам отново младши съдия. Междувременно се отвори място в Костинбродския съд и отидох съдия в Костинбродския съд след около една година стаж като младши съдия. След две години станах председател на Костинбродския съд. Седалището на Костинбродския съд беше в Съдебната палата. В Костинброд се строеше сграда, но на практика аз

правораздавах от Съдебната палата. Като председател на Костинбродския съд, мисля беше 1978 г. началото, ми се случи една случка, която щеше да ме изхвърли от съдебната система. Ще ви я разкажа, но преди това да кажа, че още като младши съдия спечелих конкурс за задочна аспирантура, а и започнах да водя упражнения, макар да бях само районен съдия. Всички останали хонорувани асистенти в юридическия факултет на СУ бяха или инспектори към министерството, или върховни съдии. Това за мен беше много голяма чест.

Каква беше дисциплината ви?

Гражданско право, без процес: вещно право и малко семейно право, но основно облигационно право. Бях хоноруван преподавател близо 10 години. А като съдия гледах всякакви дела.

Точно това исках да попитам: в Костинбродския районен съд едва ли е имало специализация?

Никаква специализация, гледаш всичко, каквото дойде. И през цялото време бях в университета. Казвам ви го, защото е свързано със случката. А каква е случката?

Всеки последен петък от месеца се събираха всички съдии от окръга. Това са Елин Пелин, Своге, Ихтиман, Самоков, Пидоп, Ботевград, включително и Костинброд. Събирахме се последен петък, обикновено имаше някаква теоретична част, обсъждане на дела и председателите на съдебните колегии (гражданска и наказателна) в Окръжния съд дават по показатели работата на всеки един съдия: колко отложени дела, колко отменени решения и т.н. Това бяха много полезни съвещания, аз пледирам да се върне тая форма. Повишава отговорността, създава чувство за екип – въобще, беше много полезна традиция. И на такова събиране, на което са дошли всички съдии от окръга, председателят на СОС Димитър Загоров казва: “Сега едно неприятно дисциплинарно нарушение на един наш колега.” Оказва се, че този колега съм аз. Какво станало: на еди коя си дата цял следобед не е имало никого в съда. Аз бях председател, но имаше и един редови съдия в Костинбродския съд. Бяхме в един кабинет. Нямамо я нито колежката, нито мен. А защо се усетила тая моя липса? Защото дошли да искат среща с мен някакви граждани – предполагам, или близки на Загоров, или на някакви фактори. Нито аз знам за такава среща, нито нищо! Той направи голям скандал от това отсъствие. Ставам аз и казвам: “Първо, аз нямам задължение като съдия да приемам когото и да било; съдията не е адвокат – ама си мисля, че ще се разберем с него – и второ, дори да имам желание да ги приема, не можех, защото имах упражнения в университета по това време.” За колежката не си спомням, в центъра на атаката бях аз. А Загоров имаше един тик, трепери му брадичката. Като му притрепери брадичката, значи, положението е лошо. Става и казва: “Лъжеш!” Тогава аз му казах следното: “Тая дума не съм я чул от устата на родителите си, тия, които са ме възпитали. Няма да позволя на когото и да е, независимо от неговия ранг, да ме нарича така.” Станах и си излязох. След една седмица ме вика Загоров и казва: “Мисля, че е колегиално да ти кажа, че вероятно в следващото предложение пред Окръжния народен съвет няма да фигурираш като кандидат за съдия.” Той мисли, че ще тръгна да му се моля, ще тръгна да се разкайвам... Ужасно ми стана. Но се завъртях и си излязох. И на практика от тоя момент аз знам, че няма да мога да продължа в Софийския окръжен съд. А кой ще ме вземе, като не са ме одобрили... а на него тая седмица му е била необходима, за да

координира с Окръжния комитет на партията моето освобождаване. Имаше един Джахов, генерал Джахов, шеф на административния отдел на Окръжния комитет на БКП – особен човек. Как да ви кажа, има добри и лоши хора, независимо дали са партийци или не – да не отварям тая скоба. И аз изпаднах в безтегловност. Бях и съм близък приятел с Недко Добрилов, невероятен юрист, широко скроен, след време стана съдия във Върховния съд, беше и първи зам. министър на правосъдието по времето, когато министър беше Петър Корнажев. Недко беше в Софийския окръжен съд като член съдия, но поради конфликт с ген. Джахов Недко го махнаха. Не го предложиха, като мен – същата схема. Недко обаче беше приятел с тогавашния председател на Софийския районен съд Тодор Тодоров. И Тодор Тодоров веднага го взе при себе си. Даже след една година Недко оглави наказателната колегия на СРС, което си е позиция отвсякъде. И аз споделям с Недко. А Тодор Тодоров, председателят на Районния съд, първо много интелигентен, много добър юрист и си защитава съдиите. Нещо, което не всички правят. Недко Добрилов се среща с Тодоров и ме хвали, колко съм така пък иначе. А аз като съдия си бях добър. Тодоров казва: “Добре, ще пробвам” и отива в Градския комитет на партията да агитира за мен. Някакви проучвания не знам дали са правила, защото аз съм вече пет години съдия, какво толкова да ме проучват. И тогава Тошко Тодоров ми протегна ръка и каза: “На следващите избори ще те предложим за Районния съд. Но имам едно условие, да гледаш само наказателни дела.” Аз, цивилистът, отивам да гледам само наказателни дела! “Ама моля ви се, разбира се. Каквито кажете, такива ще гледам.” И отидох в Софийския районен съд. Ако не ми беше протегнатата тая ръка, аз излизах от системата като едното нищо.

Е, щяхте да продължите като преподавател в Софийския университет. Сега щяхме да сме колеги.

Не знам какво съм щял. Аз като преподавател и сега съм се реализирал, не е там работата. Съдийството е тръпка, то не е просто работа. Както и да е, щях да съм извън системата.

Всъщност, вие много хубаво допълнихте нещо, което не сте написали във Втора глава на книгата – за още един начин на намеса на партийния апарат в съдебната система чрез кадрването, разместването на кадрите и изхвърлянето им от системата, както за щастие не се е случило.

Така е. Така е и ако щете дори – аз тогава не бях в партията, но след две години станах член на партията – сега Ви казах, защото имах желание да работя отвътре, за демократизация и пр. и пр. Това е вярно, но не може да няма и елемента, че съм сигурен за длъжността, която изпълнявам. Най-малкото, защото ще мога по някакъв начин да се защита. Поне да опитам, доколко ще се защита, не знам. Но 80-та година, на 33 години, след 8-9 години съдийство, аз ставам партиен член. Тоест не може да се каже, че съм станал партиен член от карьеристични подбуди. Връщам се към това, защото вие подхванахте темата за нееднозначната роля, която партията играеше. Но това е истината, член първи от Конституцията от 1971 г. вменяваше, че тя е ръководната сила в обществото и тя си ръководеше така, както си го беше написала в този чл. 1.

Други случаи на директна партийна намеса в кадрването имаше ли?

Разбира се. Имаше хора, които бяха потискани в развитието си. Примерно Румен Янков, Борис Кацаров от Русе... Те имаха потенциала да отидат нагоре, обаче ги държах в районния съд или градския съд и до пенсия – потискани по някакви техни си критерии.

Та, отивайки в Районния съд, само след две години станах ръководител на Наказателна колегия като Недко, който беше преди това ръководител на Наказателна колегия, отиде във Върховния съд или в инспектората на министерството, да не бъркам. Гледах сериозни и тежки дела в Районния съд. Първо, дадох ми делото срещу Иван Дичев, един съдия от Софийския районен съд, който беше обвинен в подкуп. Тодор Тодоров ми каза: “Виж какво, само ти не го познаваш. Не мога да го възложа на никой друг. Дръж го колкото искаш, решавай го както искаш, но искам да го изпипаш.” И точка! Една дума не ми е казал за или против. А очевидно това беше разработка на МВР, да не кажа ДС. Защото, като се запознах с делото, то гъмжи от процесуални нарушения. Едно си спомням: плика, приложен като веществено доказателство. В каквито и купюри да са парите, не могат да се поберат в тоя плик! Експеримент направихме: примерно ако са дребни, ако са най-едрите, ако са едри и дребни – не могат да се поберат. Намерих 13 съществени процесуални нарушения и върнах делото за доразследване. Ясно беше, че тези пропуски няма как да бъдат поправени. Петър Корнажев – адвокат на Дичев, прочитайки определението, с което връщам делото, го разнасяше и коментираше из адвокатските кантори. Защото това беше станало голям случай – съдия, подкуп, и то уважаван съдия, знаещ и пр.

Поставяте ли тоя случай в контекста на онова отношение към съда, на стремежа да се унизи съдебната система?

Поставям го точно в тоя контекст, защото за мен това беше скалъпен процес. Това за мен беше една организирана акция срещу човека. Разбиха му здравето. Освободиха го, разбира се, от затвора, но майка му се поболя и почина, той страдаше от диабет... изобщо тъжна работа. После гледах първите дела за международен тероризъм в България. Спомняте ли си случая от 1981 г. в Сарафово? Четирима турци отвлечат самолет, приземяват го на Сарафово и след една малка суматоха нашите командоси успяват да освободят пътниците. Така. Дадох им по четири години на четиримата. След това още един опит за отвлечане на самолет, от Дев Сол, една ултралява организация в Турция. Трето, делото на Янчо Таков с кожусите пак аз гледах. Петър Корнажев и Даниела Доковска му бяха адвокати.

Имаше ли натиск по това дело?

Нямаше натиск и ще ви кажа защо. Всички предполагат, че е имало. Сега, дали са искали да ударят по тоя начин Пеко Таков, обкръжението, не знам. Операцията се провежда, Янчо Таков се държи арогантно. Тодор Живков заема неутрална позиция. А те са два клана в Политбюро, които са в конфронтация: единият на Пеко Таков, другият на други някакви си. И Живков казва: “Каквото реши съдът!” Сега, ако той заеме страна и каже така или така, Янчо Таков може и да не стигне до съд – защото е имало и други подобни случаи. Така или иначе, Янчо Таков стига до съд, от най-високото ниво се дава сигнал “след това ще го мислим” и аз си гледам делото абсолютно спокойно. Те се знаеха съдиите, които се поддават... Имаше и такива, това е положението. Та, аз си гледах делото по закон божи и ми издържа присъдата и на другите инстанции. И след

това махнаха Пеко Таков. А пък Янчо Таков се опита в няколко интервюта да се изкара като жертва на системата. Той бил първият търговец в България, жертва на липсата на търговско законодателство по времето на комунизма. Ама чакай: и сега има престъпление контрабанда. Същото престъпление го има и сега. Какъв търговец, какъв комунизъм, каква жертва.

Та, да продължа да ви кажа за Димитър Загорев. 91-ва година се събира колективът на Окръжния съд да празнува нещо. Канили са ме и мен сигурно, не си спомням, аз бях тогава много ангажиран като министър. Вече Загорев е пенсионер, Трендафил Данаилов е ръководител на Окръжния съд. И двама приятели, присъствали на събирането, ми казаха по-късно, че Загорев споделил: “Пенчо сигурно ми се сърди, няма го.” И промълвил след това: “Съжалявам.” Както и да е, за мен случаят щеше да бъде трагичен, ако не бях успял да вляза в другия съд. А той беше по-голям, с разнообразни дела, с голям колектив – как да ви кажа, беше голяма школа. Утвърдих име, придобих организационен опит като ръководител на Наказателната колегия и това после много ми помогна като министър на правосъдието.

Нали има една поговорка: вместо да изпише вежди, извадил очи. А тук е обратно!

Точно така. След това, 83-та година защитих дисертацията. Малко по-бавно, защото имах и други ангажименти. Темата беше по правни проблеми на СИВ. Това е облигационно право на СИВ. Научен ръководител проф. Витали Таджер, рецензент проф. Живко Сталев. Проф. Таджер тогава написа в представянето това, което вие споменахте: “П. Пенев всеки ден е изминавал десетки километри мисловно разстояние между наказателното право, по което правораздава, гражданското право, което преподава в университета и облигационното право, по което пише дисертация. Ежедневно изминава десетки километри мисловен път.”

Хубаво го е казал.

Затова съм го запомнил. И така, след пет години в Районния съд се върнах в Окръжния вече с председател Трендафил Данаилов, и то не само като съдия, а като заместник-председател и ръководител на гражданската колегия.

От наказателната пак в гражданска?!

Ами да. Аз ставам, защото през цялото време съм преподавал гражданско право. Както и да е.

След това, след защитата на дисертацията, отидох в Министерството на правосъдието. Щях да остана в съдебната система въпреки, че аспирантурата ми беше заявена от Министерството на правосъдието и трябваше да отида там. Щях да остана, обаче проведох един разговор с председателя на Върховния съд Иван Велинов. А той беше и ръководител на катедрата по гражданско право в университета и ми съдейства около процедурата по защитата, нямам лошо чувство към него. Поставих въпроса директно: “Защитих дисертация, ще остана тук, но ми кажете до 2-3 години имам ли шанс за консултант във Върховния съд.” Тоест, да не ме закотвят: като ще жертвам дисертацията и новото поприще в СИВ – “жертвам” е силна дума, де – като ще предпочета съдийството, имам ли някаква обозрима перспектива. Той ми каза: „Гледай, това ще бъде голямо изключение, много си млад”, това беше. Макар че имах 12 години

стаж като съдия. “Ще бъде прецедент, какво да обясняваме на хора, които по 10 години чакат за тая позиция.” – “Ами, хубаво.”

И отидох в Министерство на правосъдието. Там станах ръководител на направление “Правни проблеми на СИВ”. В месеца по един-два пъти пътувах до Москва, другите столици. Правехме нормативната база, върху която работи СИВ: общи условия за доставка, общи условия за специализация и коопериране, примерни договори за научно-техническо сътрудничество, диагонални договори и т.н. Много юридическа работа. Тя ми беше изключително полезна, защото можах да поработя върху законотворчеството. Там се правят норми. Норми, норми, норми и то в силно конфронтационна обстановка. Който си мисли, че там се срещаме, за да се прегърнем и да прием по една напитка, дълбоко се лъже. Там си беше конфронтация пълна, защото трябва да отстояваш националния интерес. Аз съм давал примера, но пак ще го кажа: голяма битка беше за повишаване размера на неустойката при договорно неизпълнение или при забавяне на изпълнението, което беше изцяло в наша вреда. За приемане на по-висока неустойка настояваха руснаци, германци, чехи, унгарци, а ние бяхме категорично против. Защо? Защото ние от тях купувахме комплектни обекти със съмнително качество. При нас обаче финалният продукт проявява недостатъците и после ние го изнасяме. И в крайна сметка неустойката за неизпълнение рефлектира изцяло върху нас. Няма неустойка за некачествени инсталации, технологични линии и т.н., но за крайния продукт, който ние изнасяме, те претендираха за по-висока неустойка. 80 % от нашия търговски баланс минаваше през СИВ, само с един процент да се повиши неустойката, това означаваше с милиони да се оцети държавата. И битката беше жестока. Не само това, и по въпроса за научно-техническото сътрудничество: те искат лаборатории, по които да се работи, но крайният продукт си остава затворен в лабораториите, той не се връща към тия, които създават звената, за да могат да се развият след това и да може всички да печелят от научната дейност. Ами ние за какво даваме пари, за какво даваме потенциал, ако не можем да ползваме свободно резултатите от научните разработки. И всички наши усилия бяха насочени към създаване на нормативна база за установяване на преки връзки. Екип от български автори издадохме тогава сборника „Наръчник за установяване на преки връзки“, който беше издаден от БТПП под моя обща редакция.

По всички тия проблеми, свързани със СИВ, работеше много силен български екип. Аз бях правен секретар на българската делегация. Но в българската делегация, освен министъра на правосъдието, влизаха и работеха в практически план проф. Сталев, тогава и председател на Арбитражния съд на БТПП, през който минаваха споровете между стопанските организации на страните-членки на СИВ, проф. Таджер, който беше зам. председател на Арбитражния съд, доц. (а сега професор) Емил Георгиев, проф. Чудомир Големинов, целият екип от Министерство на външната търговия. Изобщо, бяха ангажирани много хора, които защитаваха българския национален интерес. И фактически това беше за мен много голяма школа. Аз и до ден-днешен не знам кой ме лансира за министър на правосъдието след промените. Но предполагам, че това се дължи на лични впечатления, които Андрей Луканов е имал от мен. Няколко пъти съм се засичал с него на важни съвещания на Изпълкома на СИВ и съм му докладвал директно за юридическите аспекти, за да одобри той какво да

защитаваме. Той беше българският представител на най-високо ниво. Три срещи съм имал, на които съм му представял доклади и той е одобрявал позицията ни. Той се ползваше с много голямо уважение и авторитет сред общността. И неща, които ние не можехме на работно ниво да прокараме, защото имаше силна опозиция, главно от СССР, той ги прокарваше в изпълкома, на по-високо ниво. Но важното е, че ние му давахме инструментариума. Предполагам, че оттам той има впечатления от мен и като са се завъртели предложенията, може да си е казал: този човек го познавам от еди къде си.

Искам да кажа, че това предложение ми дойде изневиделица, но работих много добре с Андрей Луканов и в двете му правителства – и като министър на правосъдието, и като министър на вътрешните работи. Имаше голямо доверие между нас и всичко, което беше обещал да направи за съдебната система, той го направи. Както искат да го оценяват и да го наричат!

Да, но вие сте поел поста със собствена програма. Това го пишете в книгата и сега го казахте: заплатите, палатите и колите.

Да, но само като начало. А след това започна голямо реформиране на нормативната база, върху която е изградена системата и успоредно с това кадровото обновление. Кадровото обновление започна още от първите месеци на моето министерстване. Много от председателите на окръжни съдилища трябваше да напуснат. Не поради пенсионна възраст. Част от тези председатели не бяха лоши председатели. Бяха и добри организатори, и добри юристи, но прекалено свързани с партийните комитети. Ние не можем да правим нова система, ако тези хора продължат да оглавяват окръжните съдилища. Първо махнахме десетина, а след това на практика всички. Не беше търпима тази връзка – ние деполитизираме системата, а те олицетворяваха връзката с партията. От първия ден започнахме да работим срещу статуквото и да налагаме новите неща. И това беше оценено от много хора по-късно. Никой не се е осмелил да ми каже, че по някакъв начин съм навредил на системата с едно само действие. Никога. Напротив, всичките ми действия са били в полза на системата. Но вече след като излязох оттам и бях в Конституционния съд, не бях в позицията да влияя. И тогава се получи едно безвремие, което се отрази много лошо.

Пишете с голямо огорчение за тази “чистка” от 1992 г., когато 600 души са напуснали и слагате думата “доброволно” в кавички. Дали допускате варианта, че някои от тях са предпочитали да не са вече съдии, а да бъдат например адвокати с по-високи доходи. Аз съм говорила с такива хора, които са използвали този шанс. Може би не са мнозинство. Но се питах: 600 от колко, всъщност? Като министър сигурно сте имали представа колко човека горе-долу работят в системата?

Съдиите в момента са около 2500, прокурорите са към 1600, следователите, без да броим тези, които са към МВР, са около 400. Което означава общо около 4500 души, но тогава бяха по-малко. Това, за което ме упрекват колеги, с които съм разговарял: не се оспорва фактологията, а се оспорва цифрата. Аз съм склонен да редуцирам цифрата, защото 600 може би е много. Аз съм написал коректно, че е приблизителна и съм я взел от публикация, журналистическо разследване в авторитетен вестник.

Да, вие много коректно реферирате в бележките под линия. Това ми направи впечатление.

Аз съм склонен да приема, че са по-малко. Но вътрешното разпределение е следното: удариха се следователите и прокурорите най-силно, защото Татарчев беше в основата на всичко това. Там страхът беше, че ако не издържиш теста по параграф 5, т.е. ако не те одобрят за несменяемост, след това не можеш да станеш адвокат. Тогава се подготвяше проект за изменение на Закона за адвокатурата в смисъл, че съдии, прокурори и следователи, които не са получили статут на несменяемост по параграф 5 от ПЗРК, не могат да станат адвокати. Излизах от системата и не знаеш какво ще правиш след това. Затова имаше психоза и маса хора се поддадоха. Има една истина и тя е, че реално параграф 5 засегна малко хора. Но са страшно много тези, които подадоха оставки, за да не се подложат на преценката по параграф 5. Това бяха главно партийни членове, защото Татарчев се беше заканил, че партийен член няма да остане да правораздава. Този ажиотаж тогава на практика ни лиши от много ценни кадри, а и моите усилия да успокоя системата, да ѝ дам нова перспектива, да я дам на тези хора, които не са имали друго прегрешение, освен това, че чрез партийното членство са искали малко повече спокойствие. А за мошеници и за онези, които са били послушни изпълнители на партийната воля при правораздаването, никога не съм се застъпвал. Да, петдесетина души можеха да бъдат отстранени, реално е. Но не такава голяма маса, която да напусне. И затова пиша в книгата, че това го приемам като личен неуспех, защото познавах хората лично и ми беше ясно какъв професионален потенциал се губи.

Виждам, че и сега се чувствате огорчен, толкова години по-късно. Но от друга страна, в системата се вливат много хора от арбитража.

Това е малко по-друга, по-глобална тема. Съдебната система към 10 ноември не беше подготвена за огромните нови предизвикателства. Тя изживя един страхотен стрес с промяната. И веднага ви казвам защо: първо, съдебната власт стана последна инстанция при решаването на всички важни въпроси – от битовите до държавните. Вторият стресов фактор бе, че в правосъдието бяха включени нови клонове на правото, които товарят правосъдната система жестоко. Такова е търговското право – търговски дружества, търговски сделки, производство по несъстоятелност. Третият стресов фактор – нови подотрасли в гражданското право: реституционно законодателство, приватизация, обществени поръчки. Четвъртият фактор е в сферата на наказателното право: преди имаше битова престъпност, с която съдебната система се справяше добре, но нямаше усложнените форми на престъпност, нямаше новите икономически отношения, които родиха нова престъпност. И така съдебната система беше подложена на невероятен стрес, такъв, на какъвто никоя друга система от разделените власти не е подлагана. И точно в този момент на стресови фактори, на огромен наплив от дела за решаване към съдилищата – безотговорност на политическата класа, пълна безотговорност по отношение на кадрите. Защото, вие казвате, новите, които дойдоха от арбитража. Колко са? Достатъчни ли са?

Не зная, затова питам.

Разбира се, че в арбитража имаше много квалифицирани хора: и Людмил Нейков, и Владислав Славов, и Явор Зартов, който за малко отиде във Върховния съд... Имаше. Но те бяха крайно недостатъчни. Към системата се устремиха изключително много юристи от други браншове, без този процес да бъде наблюдаван и да бъде контролиран, как да кажа, в добрия смисъл на думата – това вливане на новите кадри да

стане организирано и професионално обосновано. Аз го пиша тук, ще ви го повтора, защото държа да го кажа в това интервю (*прелиства книгата*). Какво се получи: в тая стресова обстановка, вместо по най-бързия начин да се решат въпросите, свързани с кадрите, се осъществи една осъдителна немара към правосъдната система. Новите устройствени и процесуални закони трябваше да се приемат в едногодишен срок след приемане на Конституцията, а с това и новата система на съдебната власт.

О, спомням си, вие изброявате закъсненията като в обвинителен акт.

Като обвинителен акт, точно. Искам стресовите фактори, на които бе подложена системата да се свържат с това. И така десет години след приемане на Конституцията със Закона за съдебната власт в редакцията му от 2002 г. се въведе конкурсен принцип за първоначално встъпване в системата. Нямаше конкурс за първоначално встъпване в системата! Това означава, че всеки влиза по усмотрение на председателите на окръжните съдилища, на Висшия съдебен съвет. Няма конкурс.

Но вие като министър вече сте сменил голяма част от председателите на окръжните съдилища и можете да разчитате на новите?

И какво от това?! Конкурсът затова е конкурс, за да може оценката да бъде изведена навън и да е професионална. Ангели няма в тоя живот. Ние сменихме хора със стари обвързаности, дойдоха нови, за които не твърдя, нищо не мога да кажа, но като гледам много от назначенията, мисля, че... не желая да влизам в тоя дебат. Но има измислени и безспорни неща – конкурсното начало, професионалната оценка. А не субективната преценка на тоя или оня, колкото и висока да е позицията му в йерархията на съдебната власт.

След това: цели шестнадесет години няма конкурс за повишаване в длъжност на магистрат и преместване на магистрати! Десет години няма правила за атестиране и придобиване на несменяемост! Петнайсетгодишно закъснение за атестиране на административните ръководители! Единайсетгодишно закъснение – 2003 година! – като основание за освобождаване се записва “тежко или системно нарушение на правилата”! Дотогава магистратите бяха неотговорни. Не може да се наложи дисциплинарно наказание, да се понижи в длъжност, не може да се отстрани от системата, каквото и да е направил. Има и едно решение на Конституционния съд, което даде лош тон. Но 2003-та се промени Конституцията и това се въведе като основание. През 2003-та се въведе и реабилитиращ механизъм и възстановяване на тези, които подадоха оставки през 1992 г. След колко време? След 11 години! Кой след 11 години ще се върне в системата, след като вече е адвокат и е разработил своя адвокатска клиентела?! Единици са тези, които се върнаха.

Всички тези закъснели действия аз най-вече ги отправям като упрек към политическата класа. Защото нямаше политическа воля! Всичко, което изброих преди малко може да го направи само Народното събрание чрез изменение на Закона за съдебната власт. Ама, бил виновен Висшият съдебен съвет! Висшият съдебен съвет работи по правила, които му задава законодателят. Така че, за какво говорим?! Може да има вина в отделни случаи, че не е най-добре преценил. Но принципните неща: конкурсното начало при встъпване в системата, конкурсното начало при израстване в системата, приемането на правила за периодично атестиране, всичко това се прие с 10-15-годишно закъснение. Огромно закъснение. А често пъти, когато се намесваше и

активизираше политическият елит, го правеше твърде некомпетентно. Такъв беше случаят с конституционното дело относно спора дали указа на президента за назначаване на председателите на ВКС, ВАС и главния прокурор, подлежи на приподписване от министъра на правосъдието. Като конституционен съдия бях докладчик по това дело. Предложих решение и то се прие, че на контрасигнатура не подлежат укази, чието изпълнение не е в обсега на правомощията на изпълнителната власт – приподписването не е само формален акт, то трябва да има смисъл и конституционно основание. Решението беше в полза на съдебната власт като цяло, защото ако бе прието обратното, щеше да настъпи истинска бъркотия, а възможно е и война между властите. Но най-важното за мен като конституционен съдия беше, че то е юридически безупречно.

Но все пак, немара към системата е имало и преди 10 ноември.

Така е. Тогава правото бе силно подценено. В кадрването участваха партийните комитети. Но имаше хора преди 10 ноември, които с административно заеманата позиция омекотяваха партийния натиск. Това бяха хора като Евтим Стоименов – първи зам. министър на правосъдието. Изключително почтен и честен човек. Аз от него съм се учил на администриране и отношение към хората. Светла Даскалова, която се застъпваше за много съдии и адвокати. В тази категория попадат и други ръководители от министерството, да не ги изброявам. Имаше и не малко председатели на окръжни съдилища, дадох вече примера с Тодор Тодоров, които защитаваха добрите и честни съдии. Справедливостта изисква това да се каже.

Остана да поговорим за научната ви кариера, но преди малко споменахте следствието – може би най-напред за това?

Да, следствието. Сега се говори, че следствието било вкарано от БКП/БСП в съдебната система, за да не бъде осъществено възмездие върху тези, които имат вина за катастрофата към 1989 г. Искам да ви кажа следното: първо, това решение за следствието – с него да започнем, после ще кажа и за прокуратурата – следствието да влезе в съдебната система ни беше внушено от Съвета на Европа. Ние кандидатствахме от самото начало за член на Съвета на Европа. 91-ва година България беше асоцииран член и аз отидох в Канада, в Отава, на една среща на министрите на правосъдието в Съвета на Европа, в която участват и асоциираните. Там имах два разговора с Катрин Лалюмиер, тогава Генерален секретар на Съвета на Европа. Два разговора на четири очи с преводачка. И в двата разговора се постави въпросът, че за тях основните изисквания за влизане ни в Съвета на Европа са: отношението към турците (тогава ДПС беше напуснало Великото народно събрание и аз трябваше да я убеждавам, че ще се върнат, което и стана по-късно).

А, не ви казах, че като министър съм съдействал много и по този въпрос - за връщане на имотите на изселените.

За анулиране на несправедливите сделки с жилища?

Така, за анулиране, но преди това имаше едно решение на Върховния съд, тълкувателно решение, което беше взето по моя инициатива. Министърът има право да сезира Върховния съд. Е, аз го сезирах по въпроса за имотите. И, ако се разрови човек по-подробно, ще види, че и там има неща, които съдебната система – в рамките на това, което може – се е опитала да направи и е направила.

Тоест, това е преди да се приеме законът в този смисъл?

Да и след това се прие законът. Искам да кажа, че не сме стояли със скръстени ръце.

Та, в този разговор с Катрин Лалюмиер се поставиха основно два въпроса: за отношението ни към гражданите с турски произход и вторият въпрос – за следствието. За тях МВР е тоталитарна структура и следствието не трябва да бъде в МВР. Препоръката е следствието да излезе от МВР. Но ние променяме и МВР казвам аз, защо ще вадим следствието от естественото му място?! Впрочем, този разговор е воден с Катрин Лалюмиер и по-рано. Аз имах среща с нея като министър на правосъдието още 1990 г. Тогава пак се постави този въпрос. Те го поставят като условие, това е истината. И, като трябва да го извадим от МВР, къде да го поставиш, къде, къде? Не може да е самостоятелна структура, никъде в Европа не е самостоятелно. Къде, къде – във Франция има съдии-следователи, в Италия има съдии-следователи, макар правомощията им да са много различни от тези на нашите следователи, решихме и ние да сложим следствието в съдебната система. Това е истината. Никакъв страх не е бил мотивация за това!

Тогава съставът на Главно следствено управление беше разформиран. Отидоха си хората. Отидоха си, защото по параграф 5 никъде не можеха да продължат. Те се водеха тоталитарна структура, макар че толкова тежки дела са извличили навремето... Разбира се, работеха и по политически дела, особено във връзка с преименуването. Това е факт. Но гледаха и тежките дела за тероризъм. Работата им не трябва да се оценява еднозначно. Но, както и да е, това е друга тема.

А после, когато тръгнахме да ни приемат в Европа, препоръката беше друга: какво търси следствието в съдебната система?! И ние, хайде сега наново да го вадим. И тогава тоя шедьовър се роди, който е на ръба на конституционносъобразността – член 128. В него се казва: „Следствените органи са в съдебната власт. Те осъществяват разследване по наказателни дела, в случаите предвидени в закон.“ Т.е. има случаи на следствие, осъществявано от други органи, не от следствието към съдебната власт?! Сега в масата случаи разследване се извършва от разследващите органи в МВР. Статутът им обаче е несъответен на статута на следователите в съдебната власт. И това поражда дисонанси и разбира се кадрови проблеми.

Следствието е една Пепеляшка в съдебната власт.

Да, ама защото ние направихме така. Ние се поддадохме на внушения – при това на коренно противоположни внушения. Международно политически, а не юридически.

За прокуратурата също се твърди, че била така измислена пак по същата причина като следствието, за да си осигури комфорт БКП и предишното управление срещу търсене на отговорност. Нека да напомним, прокуратурата е в съдебната власт в повече от една трета от държавите от Европейския съюз. Това не е някакво нашенско конспиративно решение. Да, начинът, по който вътре в системата ѝ се осигурява самостоятелност, при нас може би е една степен по-висок. Но поначало, прокуратурата е в съдебната система в много други държави. Второ, прокуратурата създава вътрешни механизми, за да бъде търпима и относително демократична. Другояче да го кажа: прокуратурата е устроена на принципа на единоначалието. И по този начин е устроена в 90 на сто от държавите в Европа. Значи, и в това не е проблемът. Проблемът е в

създаването на механизми, чрез които прокуратурата да бъде прозрачна и отчетна. Там е целият проблем. Сега се направиха изменения в ЗСВ в тази насока. Да видим как ще се прилагат и ще има ли ефект. Има препоръки и от Венецианската комисия.

Картината на Вашата кариера в правосъдието няма да е пълна без Националния институт на правосъдието. Вие сте първият му директор и реализирате като такъв два тригодишни мандата от м. ноември 2003 г. до м. април 2010 г.

Това е най-благодатният период в моя професионален път. Имах щастието да участвам в изграждането на нещо напълно ново за българското правосъдие. Изграждането на НИП бе колективно дело. Като първопроходци не мога да не спомена първия председател на Управителния съвет Иван Григоров в качеството му на председател на ВКС, съдиите Елена Авдева, Капка Костова, Емануела Балевска, Нели Куцкова, Бойка Попова, Татяна Върбанова, прокурорите Божидар Джамбазов, Христо Манчев, следователите Румяна Тозова и Бисерка Стоянова. Не мога да не отбележа първите постоянни преподаватели, забележете само нивото – прокурор Маргарита Попова, впоследствие министър на правосъдието и вицепрезидент, съдия Красимир Влахов, впоследствие зам.-председател на ВКС, а понастоящем конституционен съдия, съдия Цветинка Пашкунова, понастоящем член и говорител на ВСС, съдия Милена Жабинска, бивш конституционен съдия. Първите години бяха години на ентузиазъм и себеотдаване. Моята заслуга беше създаването на творческа атмосфера и силно чувство за екипност. Разбира се и поддържането на отлични отношения с чуждестранните партньори, които споделяха своя опит – Американската агенция за международно развитие и министерството на правосъдието на САЩ, Френската, Испанската и Португалската магистратски школи, министерствата на правосъдието на Германия, Холандия и Великобритания, Висшия съдебен съвет на Италия. Стартът на НИП беше много силен, но не мина без проблеми. Отстояхме независимостта на института – Министерство на правосъдието искаше да го прибере при себе си, стигнахме в защитата на независимостта на тази важна обучителна институция на съдебната власт чак до Конституционния съд. Отстояхме атаките обучението да се осъществява на задочен принцип, т.е. младшите магистрати да започват работа и в хода на изпълнение на функциите им да минават обучение в НИП. Ако това беше станало, цялата идея за предварително обучение от европейски тип щеше да се компрометира. Преборихме се и за адекватно финансиране не само по европейски програми, но и като част от бюджета на съдебната власт. Изобщо години на съграждане, благодатни години.

Разкажете и за участието си в последните промени в Конституцията, тези от 2015 г.

За мен е огромно удовлетворението, че можах да окажа експертна помощ. Промените съвпадат почти изцяло с предложенията ми в заключителните глави на книгата ми „Съдебната власт“, издадена през 2014 г. Разбира се най-важна и решаваща е политическата воля на Народното събрание, което прие промените. А експертната ми помощ бе мотивираща юридическа основа. Работата на ВСС и колегиите, а също и на Инспектората, показва, че промените наистина са били полезни и необходими.

Стигнахме и до научната Ви дейност.

За научната ми дейност какво да ви кажа: първо, като академична кариера имам тези 10 години в университета, когато водех упражнения по облигационно и гражданско право. След това, от 1996 г., малко преди да изляза от Конституционния съд, бях хоноруван преподавател в Русе, Варна и известно време в УНСС. Като напуснах, продължих в Русе, там станах доцент през 2003 г. – в София нямаше вакантни места. Преподавах Конституционно право и Конституционно правосъдие. След това, 2013 г. станах професор. През 2016 г. станах почетен професор на Русенския университет за заслуги в изграждане на Юридическия факултет. Имам публикувани девет книги, множество статии, доклади и научни съобщения при участия в научни конференции и симпозиуми.

След излизането ми от Конституционния съд имах предложения за влизане в политиката, и то не само от БСП. Отказах. Според мен е недопустимо един конституционен съдия да отива в политиката – дали се връща, дали отива, все едно – защото той създава впечатление, че и докато е бил конституционен съдия, е бил политически повлиян. Това не говори добре за имиджа на професията. И за имиджа на тая върховна институция. Разбира се, всеки решава сам за себе си. Има хора, които го направиха. Не ги укорявам, така са преценили, но за мен беше недопустимо. И затова аз първо се вписах в адвокатурата, за да си изкарвам хляба, но насочих усилията си в науката. Например при измененията на Конституцията през 2015 г. БСП, от която на времето след промените съм бил пръв министър на правосъдието, беше техен яростен опонент. Защо, не мога да ви обясня. Но бяха дълбоко неправи. Защото това беше пътят и аз няма да се откажа от него поради никакви исторически или сантиментални съображения. Те не могат да имат в такива случаи никаква стойност.

Остана да ви питам две неща. Едното е за независимостта на съда.

Към независимостта може да се погледне в два аспекта. Първо, трябва да има нормативни условия, които да позволяват магистратът да бъде независим. Тоест, да няма член първи, какъвто имаше в Конституцията от 1971 г., а да има нормативно установена независимост на съдебната власт от другите две власти. Нормативната рамка, законът да дава гаранции за независимост. Аз мисля, че при нас ги има. Не, кажете...?

Ами парламентарната квота във ВСС?

Добре, нека да не съм краен. Аз съм съгласен с Вас. В основата си, хайде така да го кажем, в основата си регулацията – и конституционна, и законова – осигурява независимост на съдебната власт. Да не изброявам: има инстанционност при разглеждане на делата, подлежат на контрол административните актове, има самостоятелен бюджет и т.н. Ако погледнем от тази нормативна страна на независимостта, има още няколко неща, които могат и трябва да се направят. И едно от тях е това, за което вие казвате – да бъде намалена парламентарната квота. Не отменена, а намалена. Не трябва да се отменя, за да не се самокапсулира системата, да не се затвори в себе си. Да има поглед отвън, който я отваря по някакъв начин. Второ, в извънсъдебната квота трябва да се промени начинът, по който ще бъдат предлагани и избирани нейните членове. Лично аз, вече може би от десетина години, предлагам алтернативно разрешение, не съм го измислил аз, това е опитът на Португалия, Испания и Франция. В какво се състои то? Вместо парламентарна квота да имаме

представителство на няколко институции. Примерно в държавите, които посочих, Народното събрание има представители, Президентът има представители, Сенатът има представители, където има двукамарна структура, Министерство на правосъдието има представители. И така е ясна институцията, която изпраща представителите и общо взето какви интереси ще защитават. Например при нас в парламента няма да се пазарят за квоти, а ще излъчат двама депутати, които да участват в заседанията на колегиите и пленума на ВСС. Президентът ще излъчва двама, Министерство на правосъдието (изпълнителната власт) също ще излъчва двама. Нищо, че министърът ръководи заседанията на ВСС. Този принцип още повече отваря системата, намалява се бройката – няма да са 11, може да са шест или седем членове и винаги ще има мнозинство на професионалната квота. Политическото влияние ще бъде намалено до минимум.

Връщам се към независимостта. Вторият проблем на независимостта е ментален. За него регулации няма. За него рецептата, която винаги съм поддържал, е висок професионализъм. Защото високият професионалист много трудно се поддава на влияние. Необразованият, неквалифицираният съдия, прокурор, следовател е бедствие. Истинско бедствие! Не само защото ще сбърка случая, но и защото ще е податлив. И вторият елемент е етическият. В една друга моя книга пиша за емпатията. Съдията задължително трябва да я има. Тоест, да може да съчувства. Да може да приема чуждия проблем, не да го гледа със студенина от върха на катедрата. И там, където се провеждат конкурсите, ако можеше да има уред, с който да се измерва емпатията, щеше да бъде добре, за жалост още не е измислен такъв.

Последно: през всички тия години и във всички тия роли, за които стана дума, кои са най-големите ви разочарования и най-големите удовлетворения?

Има и разочарования, има и удовлетворения. Това е въпрос, на който не може да се отговори кратко. Разочарования съм имал, разбира се, кой не е имал. Не всичко е било лесно... Но съм изпитвал и много удовлетворения. Как да ви кажа... да не звучи помпозно, но когато виждаш здрав смисъл и виждаш резултат от това, което си направил, си склонен да потиснеш разочарованията, по някакъв начин да се отървеш от тях. От време на време те спохождат, разбира се. Но същественото е онова, което си мислиш, че си направил. За мен: написал съм немалко книги, много статии, опитвал съм се да внуша някои неща и виждам, че за голямо мое щастие някои от идеите ми намериха реализация. Участвал съм в много полезни за съдебната система начинания. Разпознавам съм в науката. Какво повече?

Разговора води Даниела Колева.